

The Monadology

∞ Infinite Monad Theory by philosopher
Gottfried Wilhelm Leibniz.

Змест (ТЭС)

1. Увядзенне

2. Манадалогія

§ 1 Вызначэнне Монады: Простая Субстанцыя

§ 2 Аснова Рэчаіснасці: Чаму Простыя Субстанцыі Павінны Існаваць

§ 3 Сапраўдныя Непадзельныя Атамы Прыроды

§ 4 Вечнасць Прыроды: Монады Не Могуць Згінуць

§ 5 Вечнасць Паходжання: Монады Не Могуць Быць Створаныя Прыродна

§ 6 Неабходнасць Боскага Стварэння і Знішчэння

§ 7 Монада Без Акон: Няма Сапраўднага Знешняга Ўплыву

§ 8 Чаму Монады Павінны Мець Якасці для Тлумачэння Змянення

§ 9 Прынцып Тоеснасці Неадрозных

§ 10 Уласцівая Зменлівасць Усіх Створаных Рэчаў

§ 11 Унутраная Крыніца Усяго Прыроданага Змянення

§ 12 Неабходнасць Прынцыпу Змянення і Яго Дэталю

§ 13 Мноства ў Адзінстве: Як Простая Істота Можа Змяняцца

§ 14 Увядзенне Паняцця Успрымання (Неўсвядомленага) і Яго Адрозненне ад Свядомасці

§ 15 Апетыцыя: Унутраная Сіла, Якая Рухае Змяненне

§ 16 Душа як Доказ Мноства ў Простай Субстанцыі

§ 17 Апярчэнне Матэрыялізму: Успрыманне Не З'яўляецца Механічным

§ 18 Энтэлегія: Унутраная Дасканаласць і Самадастатковасць Монад

§ 19 Градацыі Душы: Ад Голых Монад да Свядомых Розумаў

§ 20 Часовая Стана Бессвядомасці

§ 21 Сталая Рэчаіснасць "Малых Успрыманняў"

§ 22 Закон Непарыўнасці Станаў

§ 23 Доказ Неўсвядомленых Успрыманняў з Свядомасці

- § 24 Стан Голых Монад: Вечнае Атупленне
- § 25 Як Органы Ствараюць Асаблівае Успрыманне ў Жывёл
- § 26 Эмпірычнае Меркаванне: Як Памяць Імітуе Розум
- § 27 Крыніца Магутнага Уяўлення
- § 28 Людзі як Эмпірыкі ў Большасці Дзеянняў
- § 29 Адметная Рыса Розуму: Неабходныя Ісціны
- § 30 Як Рэфлектыўныя Акты Вядуць да Ведання Бога і Метафізікі
- § 31 Першы Вялікі Прынцып: Прынцып Супярэчнасці
- § 32 Другі Вялікі Прынцып: Прынцып Дастатковай Прычыны
- § 33 Два Светы Ісціны: Неабходная vs. Выпадковая
- § 34 Аналітычная Мадэль Неабходных Ісцін
- § 35 Аснова Аналізу: Простыя Ідэі і Тоесныя Ісціны
- § 36 Ужыванне Дастатковай Прычыны да Выпадковых Фактаў
- § 37 Бясконцы Рэгрэс Выпадковых Прычын
- § 38 Неабходнасць Неабходнага Быцця як Канчатковай Прычыны
- § 39 Выснова Аб Адзінстве і Дастатковасці Бога
- § 40 Атрыбуты Неабходнага Быцця: Неабмежаваны і Усё-Рэальны
- § 41 Вызначэнне Абсалютнай і Бясконцай Дасканаласці Бога
- § 42 Паходжанне Недасканаласці ў Абмежаваных Стварэннях
- § 43 Бог як Аснова Усёй Магчымасці і Эсэнцыі
- § 44 Чаму Магчымасць Патрабуе Існуючага Неабходнага Быцця
- § 45 Доказы Бога a Priori (Анталагічны) і a Posteriori (Касмалагічны)
- § 46 Божае Веданне супраць Волі: Неадвольная Прырода Неабходных Ісцін
- § 47 Бясконцае Вывяржэнне Монад з Бога
- § 48 Трыадзіная Структура Бога і Яе Адлюстраванне ў Монадах
- § 49 Дзеянне як Выразнае Успрыманне, Пакута як Блытанае Успрыманне
- § 50 Мера Дасканаласці і Актыўнасці Стварэння
- § 51 Прырода Міжмонаднага Уплыву: Ідэальны і Апасродкаваны Богам
- § 52 Адноснасць Дзеяння і Пакуты

§ 53 Неабходнасць Дастатковай Прычыны для Абранага Магчымага Свету

§ 54 Крытэрыі Выбару: Ступені Дасканаласці

§ 55 Актualізацыя Найлепшага Свету Боскай Мудрасцю, Дабратой і Магутнасцю

§ 56 Усеагульная Узаемавыяўленасць: Кожная Монада Адлюстроўвае Сусвет

§ 57 Перспектывалізм: Розныя Віды Таго ж Сусвету

§ 58 Формула Аптымізацыі: Максімум Рознастайнасці, Максімум Парадку

§ 59 Вялікая Гіпотэза, Якая Павялічвае Боскую Славу

§ 60 Як Монада Адлюстроўвае Ўвесь Сусвет з Абмежаванага Погляду

§ 61 Фізічная Аснова Выяўлення: Узаемасувязь Усёй Матэрыі

§ 62 Цела як Пасярэднік Выяўлення Душы

§ 63 Аб'яднанне Душы і Арганічнага Цела Стварае Жывую Істоту

§ 64 Бясконца Складанасць Прыродных Машын супраць Штучных

§ 65 Фактычнае Бясконцае Дзяленне Матэрыі

§ 66 Свет Унутры: Кожная Частка Матэрыі Поўная Жыцця

§ 67 Бясконца Рэкурсія Жыцця: Светы ўнутры Светаў

§ 68 Жыццё Ўсюдыхутнае, Нават у "Нежывой" Матэрыі

§ 69 Ілюзія Хаосу і Сцёртасці

§ 70 Іерархія Жывых Істот: Дамінуючыя і Падпарадкаваныя Монады

§ 71 Супраць фіксаванай матэрыі: Цела ў вечным патоку

§ 72 Метамарфоза, не Перасяленне Душ (Метампсіхоз)

§ 73 Няма Сапраўднага Нараджэння або Смерці, Толькі Трансфармацыя

§ 74 Прафармацыя: Жывёла Ўжо ў Насенні

§ 75 Сперматычныя Жывёлы і Нямногія "Абраныя"

§ 76 Прыродная Вечнасць Кожнай Жывёлы

§ 77 Неразбуральнасць Душы і Самай Жывёлы

§ 78 Адказ на Праблему Цела-Розуму: Праўсталяваная Гармонія

§ 79 Гармонія Царстваў Дзейных і Канцавых Прычын

§ 80 Выпраўленне Памылкі Дэкарта пра Ўзаемадзеянне Душы і Цела

§ 81 Рэзюмэ Праўсталяванай Гармоніі

§ 82 Асаблівае Стварэнне Рацыянальных Душ

§ 83 Духі як Вобразы Бога, Здольныя да Ведаў і Творчасці

§ 84 Адносіны Бога з Духамі: Князь і Бацька

§ 85 Кульмінацыя: Горад Бога

§ 86 Марульны Свет як Вяршыня Боскага Мастацтва

§ 87 Вышэйшая Гармонія: Паміж Прыродай і Ласкай

§ 88 Прыродныя Здарэнні Служаць Марульным Мэтам

§ 89 Механічная справядлівасць сусвету

§ 90 Боская Прадбачлівасць і Здзяйсненне Найлепшага з Магчымых Светаў

Надрукавана 22 лістапада 2025 г.

<https://by.cosmicphilosophy.org/books/leibniz-monadology/>

РАЗДЕЛ 1.

Увядзенне

Манадология (1714) Готфрыда Вільгельма Лейбніца

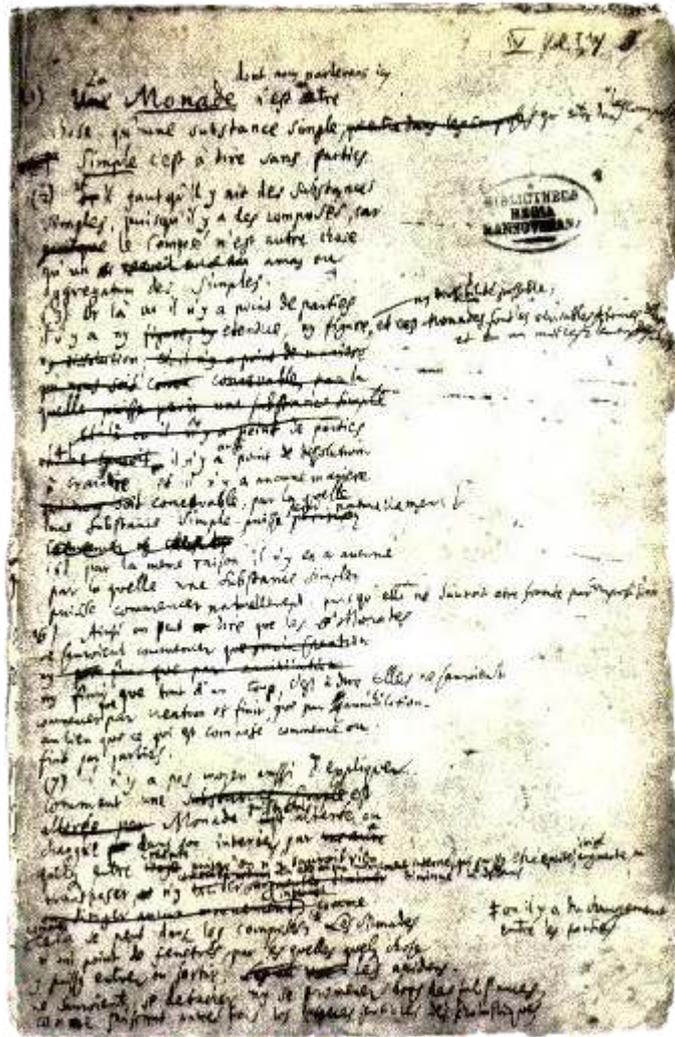
У 1714 годзе нямецкі філосаф Готфрыд Вільгельм Лейбніц прапанаваў тэорыю ∞ бясконцых монад.

«Манадология» (фр.: *La Monadologie*) — адно з самых вядомых твораў Лейбніца перыяду яго пазняй філасофіі. Гэта кароткі тэкст, які ў каля 90 параграфавых выкладае метафізіку простага субстанцый, ці ∞ бясконцых монад.

Падчас апошняга знаходжання ў Вене з 1712 па верасень 1714 года Лейбніц напісаў два кароткія тэксты па-французску, што былі прызначаныя як кароткія выкладанні яго філасофіі. Пасля яго смерці «*Principes de la nature et de la grâce fondés en raison*», прызначаны для прынца Еўгена Савойскага, з'явіўся па-французску ў Нідэрландах. Філосаф Хрысціян Вольф і супрацоўнікі апублікавалі пераклады на нямецкую і лацінскую мовы другога тэксту, вядомага як «Манадология».

Публікацыя кнігі на CosmicPhilosophy.org была перакладзена на 42 мовы з арыгінальнага французскага тэксту з выкарыстаннем апошніх тэхналогій ШІ 2024/2025 гадоў. Якасць новых нямецкіх і англійскіх перакладаў можа спаборнічаць з арыгінальнымі перакладамі 1720 года. Для многіх моў гэтая публікацыя з'яўляецца сусветнай прэм'ерай.

РАЗДЕЛ 2.

Манадалогія

Аўтар Готфрыд Вільгельм Лейбніц, 1714

Principia philosophiæ seu theses in gratiam principis Eu-
genii
conscriptæ

§ 1

Манада, пра якую мы будзем гаварыць тут, ёсць не што іншае, як простая субстанцыя, якая ўваходзіць у складаныя рэчы; простая, гэта значыць без частак (Тэад., § 10⁴).

§ 2

І павінны існаваць простыя субстанцыі, паколькі існуюць складаныя; бо складанае ёсць не што іншае, як збор або *aggregatum* простых.

§ 3

Там жа, дзе няма частак, няма ні працягласці, ні фігуры, ні магчымай падзельнасці. І гэтыя Манады з'яўляюцца сапраўднымі Атамамі Прыроды і, адным словам, элементамі рэчаў.

§ 4

Таксама няма небяспекі распаду, і не існуе ніякага мыслімага спосабу, якім простая субстанцыя магла б натуральна загінуць (§ 89).

§ 5

Па той жа прычыне не існуе спосабу, якім простая субстанцыя магла б натуральна пачацца, паколькі яна не можа быць утворана праз складанне.

§ 6

Такім чынам, можна сказаць, што Манады не могуць ні пачацца, ні скончыцца інакш, як адразу, гэта значыць, яны могуць пачацца толькі праз стварэнне і скончыцца толькі праз знішчэнне; у той час як тое, што складзена, пачынаецца або канчаецца па частках.

§ 7

Таксама немагчыма растлумачыць, як Манада можа быць зменена або пераўтворана ў сваім унутраным стане якой-небудзь іншай істотай; паколькі ў ёй нельга нічога перамясціць, ні ўявіць у ёй якога-небудзь унутранага руху, які мог бы быць выкліканы, накіраваны, павялічаны або паменшаны ўнутры яе; як гэта магчыма ў складаных рэчах, дзе ёсць змены паміж часткамі. Манады не маюць вокнаў, праз якія што-небудзь магло б увайсці або выйсці. Выпадковасці не могуць аддзяліцца і блукаць па-за субстанцыямі, як гэта было калісьці з пачуццёвымі відамі Схаластыкаў. Такім чынам, ні субстанцыя, ні выпадковасць не могуць увайсці звонку ў Манаду.

§ 8

Аднак Манады павінны мець нейкія якасці, інакш яны не былі б нават істотамі. І калі б простыя субстанцыі не адрозніваліся сваімі якасцямі, не было б магчымасці заўважыць якія-небудзь змены ў рэчах; паколькі тое, што ёсць у складаным, можа паходзіць толькі ад простых складнікаў; і калі б Манады былі без якасцяў, яны былі б неадрознымі адна ад адной, бо яны таксама не адрозніваюцца колькасца: і, такім чынам, пры дапушчэнні поўнасці, кожнае месца атрымлівала б заўсёды ў руху толькі эквівалент таго, што яно мела раней, і адзін стан рэчаў быў бы *неадрозным* ад іншага.

§ 9

Неабходна нават, каб кожная Манада адрознівалася ад кожнай іншай. Бо ў прыродзе ніколі не бывае двух істот, якія былі б дасканала падобныя адна на адну і дзе нельга было б знайсці ўнутранае адрозненне або заснаванае на ўнутранай прыкмеце.

§ 10

Я таксама лічу відавочным, што кожная створаная істота падлягае зменам, і, адпаведна, створаная Манада таксама, і нават што гэтая змена з'яўляецца бесперапыннай у кожнай.

§ 11

З таго, што мы толькі што сказалі, вынікае, што натуральныя змены Манад паходзяць з *унутранага прынцыпу*, паколькі знешняя прычына не можа ўплываць на яе ўнутранае (§ 396, § 900).

§ 12

Але неабходна таксама, каб акрамя прынцыпу змены існавала *дэталёвасць таго, што змяняецца*, якая, так бы мовіць, стварае спецыфікацыю і разнастайнасць простых субстанцый.

§ 13

Гэтая дэталёвасць павінна ўключаць мноства ў адзінстве або ў простым. Бо кожная натуральная змена адбываецца паступова, нешта змяняецца і нешта застаецца; і таму ў простаі субстанцыі павінна быць мноства станаў і адносін, хоць і няма частак.

§ 14

Пераходны стан, які ўключае і прадстаўляе мноства ў адзінстве або ў простаі субстанцыі, ёсць не што іншае, як тое, што называецца *Успрыманнем*, якое трэба адрозніваць ад апярцэпцыі або свядомасці, як гэта будзе відаць далей. І менавіта ў гэтым Картэзіянцы моцна памыліліся, не ўлічваючы ўспрыманні, якія не ўсведамляюцца. Гэта таксама

прымусіла іх думаць, што толькі духі былі Манадамі і што не было ні душ Жывёл, ні іншых Энтэлекій; і што яны, як і просты народ, блыталі доўгае аглушэнне са строгай смерцю, што таксама прывяло іх да схаластычнага перадузятага меркавання пра цалкам адзеленыя душы і нават пацвердзіла ў дрэнна настроеных розумах меркаванне пра смяротнасць душ.

§ 15

Дзеянне унутранага прынцыпу, якое выклікае змену або пераход ад аднаго ўспрымання да іншага, можа быць названа *Імкненнем*: праўда, імкненне не заўсёды можа цалкам дасягнуць усяго ўспрымання, да якога яно імкнецца, але яно заўсёды дасягае нечага і прыходзіць да новых успрыманняў.

§ 16

Мы самі адчуваем мноства ў простаі субстанцыі, калі знаходзім, што самая малая думка, якую мы ўсведамляем, уключае разнастайнасць у аб'екце. Такім чынам, усе тыя, хто прызнае, што душа ёсць простая субстанцыя, павінны прызнаць гэтае мноства ў Манадзе; і спадар Бэйль не павінен быў знаходзіць у гэтым цяжкасці, як ён зрабіў у сваім Слоўніку ў артыкуле *Рорарый*.

§ 17

Акрамя таго, неабходна прызнаць, што Успрыманне і тое, што ад яго залежыць, *нельга растлумачыць механічнымі прычынамі*, гэта значыць праз фігуры і рухі. І калі ўявіць, што існуе Машына, структура якой прымушае думаць, адчуваць, мець успрыманне; можна ўявіць яе павялічанай з захаваннем тых жа прапорцый, так што можна было б увайсці ў яе, як у млын. І пры гэтым, агледзеўшы яе знутры, мы знойдзем толькі часткі, якія штурхаюць адна адну, і ніколі не знойдзем нічога, што магло б растлумачыць успрыманне. Такім чынам, менавіта ў простаі субстанцыі, а не ў складаным або ў машыне трэба шукаць яго. Таксама толькі гэта можна знайсці ў простаі субстанцыі, гэта значыць, успрыманні і іх змены. Толькі ў гэтым таксама могуць заключацца ўсе Унутраныя Дзеянні простых субстанцый (Прадм. ***, 2 b⁵).

§ 18

Можна было б даць назву Энтэлехіі усім простым субстанцыям, або створаным Манадам, бо яны маюць у сабе пэўную дасканаласць (*échousi to entelés*), у іх ёсць дастатковасць (*autarkeia*), якая робіць іх крыніцамі іх унутраных дзеянняў і, так бы мовіць, бесцялеснымі аўтаматамі (§ 87).

§ 19

Калі мы хочам назваць Душой усё тое, што мае *успрыманні і імкненні* у тым агульным сэнсе, які я толькі што растлумачыў, усе простыя субстанцыі або створаныя Манады маглі б называцца Душамі; але, паколькі пачуццё ёсць нешта большае, чым простае ўспрыманне, я згодны, што агульнай назвы Манады і энтэлехіі дастаткова для простых субстанцый, якія маюць толькі гэта; і што *Душамі* варта называць толькі тыя, успрыманне якіх больш выразнае і суправаджаецца памяццю.

§ 20

Бо мы адчуваем у сабе стан, калі мы нічога не памятаем і не маем ніякага выразнага ўспрымання; як калі мы губляем прытомнасць або калі мы ахоплены глыбокім сном без усялякіх сноў. У гэтым стане душа адчувальна не адрозніваецца ад простаі Манады; але паколькі гэты стан не з'яўляецца трывалым, і яна з яго выходзіць, яна ёсць нешта большае (§ 64).

§ 21

І з гэтага не вынікае, што тады простая субстанцыя знаходзіцца без усялякага ўспрымання. Гэта нават немагчыма па вышэйзгаданых прычынах; бо яна не можа загінуць, яна таксама не можа існаваць без нейкага ўздзеяння, якое і ёсць не што іншае, як яе ўспрыманне: але калі ёсць вялікая колькасць дробных успрыманняў, дзе няма

нічога выразнага, мы становімся аглушанымі; як калі мы бесперапынна круцімся ў адзін і той жа бок некалькі разоў запар, дзе з'яўляецца галавакружэнне, якое можа прымусіць нас страціць прытомнасць і не дазваляе нам нічога адрозніваць. І смерць можа даць жывёлам гэты стан на пэўны час.

§ 22

І паколькі кожны цяперашні стан простаі субстанцыі натуральна з'яўляецца вынікам яе папярэдняга стану, так што цяперашняе цяжарнае будучым (§ 360);

§ 23

Такім чынам, паколькі прагнуўшыся ад ашаламлення мы усведамляем свае ўспрыманні, значыць, яны павінны былі быць у нас непасрэдна перад гэтым, хоць мы іх і не ўсведамлялі; бо ўспрыманне можа натуральна паходзіць толькі ад іншага ўспрымання, як рух можа натуральна паходзіць толькі ад руху (§ 401-403).

§ 24

З гэтага відаць, што калі б у нас не было нічога выразнага і, так бы мовіць, узвышанага, і больш высокага густу ў нашых успрыманнях, мы б заўсёды былі ў аглушэнні. І гэта стан чыстых Манад.

§ 25

Таксама мы бачым, што Прырода дала узвышаныя ўспрыманні жывёлам праз клопат, які яна праявіла, забяспечыўшы іх органамі, якія збіраюць некалькі прамянёў святла або некалькі хваляў паветра, каб зрабіць іх больш эфектыўнымі праз іх аб'яднанне. Ёсць нешта падобнае ў паху, у смаку і ў дотыку, і, магчыма, у мностве іншых пачуццяў, якія нам невядомыя. І я неўзабаве растлумачу, як тое, што адбываецца ў душы, адлюстроўвае тое, што адбываецца ў органах.

§ 26

Памяць забяспечвае душам своеасаблівую *паслядоўнасць*, якая імітуе розум, але павінна быць ад яго адрознена. Гэта тое, што мы бачым, як жывёлы, маючы ўспрыманне чагосьці, што іх уражвае і чаго яны мелі падобнае ўспрыманне раней, чакаюць праз прадстаўленне сваёй памяці таго, што было звязана з гэтым папярэднім успрыманнем, і схільныя да пачуццяў, падобных да тых, якія яны мелі тады. Напрыклад: калі сабакам паказваюць палку, яны памятаюць боль, які яна ім прычыніла, і выюць і ўцякаюць (Прэлім.⁶, § 65).

§ 27

І моцнае ўяўленне, якое іх уражвае і хвалюе, паходзіць або ад велічыні, або ад мноства папярэдніх успрыманняў. Бо часта моцнае ўражанне адразу робіць эфект доўгай звычкі або мноства паўтораных умераных успрыманняў.

§ 28

Людзі дзейнічаюць як жывёлы, паколькі паслядоўнасці іх успрыманняў адбываюцца толькі па прынцеце памяці; падобна да эмпірычных урачоў, якія маюць простую практыку без тэорыі; і мы з'яўляемся толькі эмпірыкамі ў трох чвэрцях нашых дзеянняў. Напрыклад, калі мы чакаем, што заўтра будзе дзень, мы дзейнічаем як эмпірыкі, таму што гэта заўсёды так адбывалася да гэтага часу. Толькі астраном мяркуе пра гэта розумам.

§ 29

Але веданне неабходных і вечных ісцін – гэта тое, што адрознівае нас ад простых жывёл і дае нам *Розум* і *навуку*; узвышаючы нас да пазнання сябе і Бога. І гэта тое, што называецца ў нас *Разумнай душой*, або *Духам*.

§ 30

Менавіта праз веданне неабходных ісцін і праз іх абстракцыі мы ўзвышаемся да рэфлексійных актаў, якія прымушаюць нас думаць пра тое, што называецца я, і разглядаць, што тое

ці іншае ёсць у нас: і менавіта так, думаючы пра сябе, мы думаем пра Быццё, пра Субстанцыю, пра простае і складанае, пра нематэрыяльнае і пра самога Бога; разумеючы, што тое, што абмежавана ў нас, у ім без межаў. І гэтыя рэфлексійныя акты забяспечваюць галоўныя аб'екты нашых разважанняў (Тэад., Прадм. *, 4, а⁷)

§ 31

І з гэтага не вынікае, што тады простая субстанцыя знаходзіцца без усялякага ўспрымання. Нашы разважанні заснаваны на *двух вялікіх прынцыпах*, прынцыпе супярэчнасці, у адпаведнасці з якім мы лічым *фальшывым* тое, што ўключае ў сябе супярэчнасць, і сапраўдным тое, што супрацьпастаўлена або супярэчыць фальшываму (§ 44, § 196).

§ 32

І *прынцыпе* дастатковай падставы, у адпаведнасці з якім мы лічым, што ніводзін факт не можа быць сапраўдным або існуючым, ніводнае сцвярджэнне не можа быць праўдзівым без дастатковай падставы, чаму гэта так, а не інакш. Хоць гэтыя падставы ў большасці выпадкаў не могуць быць нам вядомыя (§ 44, § 196).

§ 33

Існуюць таксама два віды ісцін, ісціны *Разважання* і ісціны *Факта*. Ісціны *Разважання* з'яўляюцца неабходнымі, і іх супрацьлегласць немагчымая, а ісціны *Факта* з'яўляюцца выпадковымі, і іх супрацьлегласць магчымая. Калі ісціна з'яўляецца неабходнай, можна знайсці яе прычыну праз аналіз, раскладаючы яе на больш простыя ідэі і ісціны, пакуль не дойдзем да першасных (§ 170, 174, 189, § 280-282, § 367. Скарочана пярэч. 3).

§ 34

Менавіта так у *Матэматыкаў тэарэмы* разважання і каноны практыкі зводзяцца праз аналіз да *Азначэнняў, Аксіём і Патрабаванняў*.

§ 35

І ёсць, нарэшце, *простыя ідэі*, якім нельга даць азначэнне; ёсць таксама аксіёмы і патрабаванні, або, адным словам, *першасныя прынцыпы*, якія не могуць быць даказаны і не маюць у гэтым патрэбы; і гэта *тоесныя выказванні*, супрацьлегласць якіх утрымлівае яўную супярэчнасць (§ 36, 37, 44, 45, 49, 52, 121-122, 337, 340-344).

§ 36

Але дастатковая падстава павінна знаходзіцца таксама ў *выпадковых ісцінах або ісцінах факта*, гэта значыць, у

паслядоўнасці рэчаў, распаўсюджаных ва ўсім свеце стварэнняў; дзе раскладанне на асобныя прычыны магло б ісці ў бясконцую дэталізацыю з-за неабсяжнай разнастайнасці рэчаў Прыроды і падзелу цел да бясконцасці. Ёсць бясконцая колькасць фігур і рухаў цяперашніх і мінулых, якія ўваходзяць у дзейсную прычыну майго цяперашняга пісання; і ёсць бясконцая колькасць дробных схільнасцяў і размяшчэнняў маёй душы, цяперашніх і мінулых, якія ўваходзяць у канчатковую прычыну.

§ 37

І паколькі ўся гэтая *дэталізацыя* уключае толькі іншыя папярэднія выпадковасці або больш дэталёвыя, кожная з якіх таксама патрабуе падобнага аналізу для тлумачэння яе прычыны, мы не прасоўваемся наперад: і дастатковая або канчатковая прычына павінна быць па-за паслядоўнасцю або *шэрагам* гэтай дэталізацыі выпадковасцяў, якой бы бясконцай яна ні была.

§ 38

І менавіта так канчатковая прычына рэчаў павінна быць у неабходнай субстанцыі, у якой дэталі змен існуюць толькі ў найвышэйшай ступені, як у крыніцы: і гэта тое, што мы называем Богам (§ 7).

§ 39

А паколькі гэтая субстанцыя з'яўляецца дастатковай прычынай усёй гэтай дэталізацыі, якая таксама ўсюды звязана; ёсць толькі адзін Бог, і гэтага Бога дастаткова.

§ 40

Можна таксама меркаваць, што гэтая вышэйшая субстанцыя, якая з'яўляецца адзінай, універсальнай і неабходнай, не маючы нічога па-за сабой, што было б ад яе незалежным, і з'яўляючыся простым вынікам магчымага быцця; павінна быць няздольнай да абмежаванняў і ўтрымліваць столькі рэальнасці, колькі магчыма.

§ 41

Адкуль вынікае, што Бог з'яўляецца абсалютна дасканалым; дасканаласць ёсць не што іншае, як велічыня пазітыўнай рэальнасці, узятай дакладна, адасобіўшы межы або абмежаванні ў рэчах, якія іх маюць. І там, дзе няма межаў, гэта значыць, у Богу, дасканаласць з'яўляецца абсалютна бясконцай (§ 22, Прадм. *, 4 а).

§ 42

Таксама вынікае, што стварэнні атрымліваюць свае дасканаласці ад уплыву Бога, але маюць свае недасканаласці ад сваёй уласнай прыроды, няздольнай быць без межаў. Бо менавіта ў гэтым яны адрозніваюцца ад Бога. Гэтая

першапачатковая недасканаласць стварэнняў заўважаецца ў натуральнай інертнасці цел (§ 20, 27-30, 153, 167, 377 і наст.).

§ 43

Праўда таксама і тое, што ў Богу знаходзіцца не толькі крыніца існаванняў, але і крыніца сутнасцяў, паколькі яны рэальныя, або таго, што ёсць рэальнага ў магчымасці. Гэта таму, што розум Бога ёсць вобласць вечных ісцін, або ідэй, ад якіх яны залежаць, і без яго не было б нічога рэальнага ў магчымасцях, і не толькі нічога існуючага, але і нічога магчымага (§ 20).

§ 44

Бо калі ёсць рэальнасць у сутнасцях або магчымасцях, або ў вечных ісцінах, гэтая рэальнасць павінна быць заснавана на нечым існуючым і актуальным; і, такім чынам, у існаванні Неабходнай Істоты, у якой сутнасць уключае існаванне, або ў якой дастаткова быць магчымым, каб быць актуальным (§ 184-189, 335).

§ 45

Такім чынам, толькі Бог (або Неабходная Істота) мае той прывілей, што ён павінен існаваць, калі ён магчымы. І паколькі нішто не можа перашкодзіць магчымасці таго, што не ўключае ніякіх межаў, ніякага адмаўлення і, такім чынам,

ніякай супярэчнасці, гэтага дастаткова для пазнання існавання Бога a priori. Мы даказалі гэта таксама праз рэальнасць вечных ісцін. Але мы толькі што даказалі гэта таксама a posteriori, паколькі існуюць выпадковыя істоты, якія не могуць мець сваёй канчатковай або дастатковай прычыны нідзе, акрамя як у неабходнай істоце, якая мае прычыну свайго існавання ў самой сабе.

§ 46

Аднак не трэба ўяўляць разам з некаторымі, што вечныя ісціны, залежачы ад Бога, з'яўляюцца адвольнымі і залежаць ад яго волі, як, здаецца, лічыў Дэкарт, а пасля яго М. Пуарэ. Гэта праўдзіва толькі для выпадковых ісцін, прынцыпам якіх з'яўляецца *аднаведнасць* або выбар *найлепшага*; у той час як неабходныя ісціны залежаць выключна ад яго розуму і з'яўляюцца яго ўнутраным аб'ектам (§ 180–184, 185, 335, 351, 380).

§ 47

Такім чынам, толькі Бог ёсць першапачатковае адзінства, або першапачатковая простая субстанцыя, ад якой усе створаныя або вытворныя Манады з'яўляюцца прадуктамі і нараджаюцца, так бы мовіць, праз бесперапынныя Маланкі Боскасці ад моманту да моманту, абмежаваныя ўспрымальнасцю стварэння, для якога істотна быць абмежаваным (§ 382–391, 398, 395).

§ 48

У Богу ёсць *Моц*, якая з'яўляецца крыніцай усяго, затым *Веданне*, якое змяшчае дэталі ідэй, і нарэшце *Воля*, якая робіць змены або стварэнні згодна з прынцыпам найлепшага (§ 7,149–150). І гэта адпавядае таму, што ў створаных манадах складае суб'ект або аснову, здольнасць успрымання і здольнасць імкнення. Але ў Богу гэтыя атрыбуты з'яўляюцца абсалютна бясконцымі або дасканалымі; а ў Створаных Манадах або ў энтэлексіях (або дасканаленых, як перакладаў гэтае слова Гермалай Барбар) гэта толькі імітацыі, у той меры, у якой ёсць дасканаласць (§ 87).

§ 49

Кажуць, што стварэнне *дзеінічае* звонку, паколькі яно мае дасканаласць, і *пакутуе* ад іншага, паколькі яно недасканалае. Такім чынам, *дзеянне* прыпісваецца Манадзе, паколькі яна мае выразныя ўспрымання, а *пакута* – паколькі яна мае няясныя (§ 32, 66, 386).

§ 50

І адно стварэнне больш дасканалае за іншае ў тым, што ў ім можна знайсці тое, што служыць для тлумачэння а priori таго, што адбываецца ў іншым, і менавіта таму кажуць, што яно дзейнічае на іншае.

§ 51

Але ў простых субстанцыях гэта толькі ідэальны ўплыў адной манады на іншую, які можа мець свой эфект толькі праз умяшанне Бога, паколькі ў ідэях Бога адна манада абгрунтавана патрабуе, каб Бог, рэгулюючы іншыя ад пачатку рэчаў, улічваў яе. Бо паколькі Створаная Манада не можа мець фізічнага ўплыву на ўнутранае іншай, толькі такім чынам адна можа залежаць ад іншай (§ 9, 54, 65-66, 201. Скар. пярэч. 3).

§ 52

І менавіта таму паміж стварэннямі дзеянні і пакуты з'яўляюцца ўзаемнымі. Бо Бог, параўноўваючы дзве простыя субстанцыі, знаходзіць у кожнай прычыны, якія абавязваюць яго прыстасаваць да яе іншую; і, такім чынам, тое, што з'яўляецца *актыўным* у пэўных адносінах, з'яўляецца *пасіўным* з іншага пункту гледжання: *актыўным* настолькі, наколькі тое, што выразна пазнаецца ў ім, служыць для тлумачэння таго, што адбываецца ў іншым; і *пасіўным* настолькі, наколькі прычына таго, што адбываецца ў ім, знаходзіцца ў тым, што выразна пазнаецца ў іншым (§ 66).

§ 53

Але, паколькі ў Ідэях Бога існуе бясконцасць магчымых сусветаў, а існаваць можа толькі адзін, павінна быць дастатковая прычына выбару Бога, якая вызначае яго да аднаго, а не да іншага (§ 8, 10, 44, 173, 196 і наст., 225, 414-416).

§ 54

І гэтая прычына можа быць знойдзена толькі ў *адпаведнасці*, або ў ступенях *дасканаласці*, якія змяшчаюць гэтыя светы; кожнае магчымае мае права прэтэндаваць на існаванне ў той меры, у якой яно ўключае *дасканаласць* (§ 74, 167, 350, 201, 130, 352, 345 і наст., 354).

§ 55

І гэта з'яўляецца прычынай існавання найлепшага, якое мудрасць дае пазнаць Богу, якое яго дабрыня прымушае выбраць, і якое яго моц прымушае стварыць (§ 8,7, 80, 84, 119, 204, 206, 208. Скар. пярэч. 1, пярэч. 8).

§ 56

Цяпер гэтая сувязь або гэтае прыстасаванне усіх створаных рэчаў да кожнай і кожнай да ўсіх іншых робіць так, што кожная простая субстанцыя мае адносіны, якія выражаюць усе іншыя, і таму з'яўляецца вечным жывым люстэркам сусвету (§ 130,360).

§ 57

І, як адзін і той жа горад, разгледжаны з розных бакоў, выглядае зусім па-іншаму і як бы памнажаецца перспектыўна; так і адбываецца, што праз бясконцую колькасць простых субстанцый існуе як бы столькі ж розных сусветаў, якія, аднак, з'яўляюцца толькі перспектывамі аднаго паводле розных пунктаў гледжання кожнай Манады.

§ 58

І гэта сродак атрымання як мага большай разнастайнасці, але з найвялікшым магчымым парадкам, гэта значыць, гэта сродак атрымання як мага большай дасканаласці (§ 120, 124, 241 і наст., 214, 243, 275).

§ 59

Таксама менавіта гэтая гіпотэза (якую я асмельваюся назваць даказанай) належным чынам узвышае велічнасць Бога: гэта тое, што прызнаў спадар Бейль, калі ў сваім Слоўніку (артыкул *Rorarius*) ён выказаў пярэчанні, дзе нават быў схільны лічыць, што я даю Богу занадта шмат, больш чым магчыма. Але ён не змог прывесці ніякай прычыны, чаму гэтая універсальная гармонія, якая робіць так, што кожная субстанцыя дакладна выражае ўсе іншыя праз адносіны, якія яна мае да іх, была б немагчымай.

§ 60

Дарэчы, у тым, што я толькі што паведаміў, бачныя a priori прычыны, чаму рэчы не маглі б ісці інакш. Паколькі Бог, рэгулюючы цэлае, улічваў кожную частку, і асабліва кожную монаду, прырода якой з'яўляецца рэпрэзентатыўнай, нішто не магло б абмежаваць яе прадстаўленнем толькі часткі рэчаў; хоць і праўда, што гэтае прадстаўленне з'яўляецца толькі блытаным у дэталях усяго сусвету і можа быць выразным толькі ў малой частцы рэчаў, гэта значыць, у тых, якія з'яўляюцца або найбліжэйшымі, або найбольшымі ў дачыненні да кожнай Монады; інакш кожная монада была б Боствам. Не ў аб'екце, а ў мадыфікацыі пазнання аб'екта монады абмежаваныя. Яны ўсе блытана імкнуцца да бясконцага, да цэлага; але яны абмежаваныя і адрозніваюцца ступенямі выразных успрыманняў.

§ 61

І складаныя сімвалізуюць у гэтым з простымі. Бо, паколькі ўсё поўнае, што робіць усю матэрыю звязанай, і паколькі ў поўным кожны рух робіць нейкі эфект на аддаленыя цэлы, у залежнасці ад адлегласці, так што кожнае цэла закранаецца не толькі тымі, што да яго дакранаюцца, і адчувае ў нейкай ступені ўсё, што з імі адбываецца, але таксама праз іх адчувае і тых, хто дакранаецца да першых, якімі яно непасрэдна закранута: з гэтага вынікае, што гэтая камунікацыя распаўсюджваецца на любую адлегласць. І, такім чынам,

кожнае цела адчувае ўсё, што адбываецца ва ўсім сусвеце; так што той, хто бачыць усё, мог бы прачытаць у кожным, што адбываецца паўсюль і нават што адбылося ці адбудзецца; заўважаючы ў цяперашнім тое, што аддалена, як у часе, так і ў прасторы: *sumptioia panta*, казаў Гіпакрат. Але Душа можа прачытаць у сабе толькі тое, што ў ёй прадстаўлена выразна, яна не можа адразу разгарнуць усе свае складкі, бо яны ідуць у бясконцасць.

§ 62

Такім чынам, хоць кожная створаная манада прадстаўляе ўвесь сусвет, яна больш выразна прадстаўляе цела, якое ёй асабліва прызначана і энтэлексіяй якога яна з'яўляецца: і паколькі гэта цела выяўляе ўвесь сусвет праз сувязь усёй матэрыі ў поўным, душа таксама прадстаўляе ўвесь сусвет, прадстаўляючы гэта цела, якое належыць ёй асаблівым чынам (§ 400).

§ 63

Цела, якое належыць Манадзе, што з'яўляецца яго энтэлексіяй ці Душой, утварае з энтэлексіяй тое, што можна назваць *жывым*, а з душой – тое, што называецца *жывёлай*. Гэта цела жывога або жывёлы заўсёды арганічнае; бо кожная Манада, будучы люстэркам сусвету на свой лад, і паколькі сусвет упарадкаваны ў дасканалым парадку, павінен быць таксама парадак у тым, што прадстаўляе, гэта значыць у

ўспрыманнях душы, і, адпаведна, у целе, згодна з якім сусвет у ім прадстаўлены (§ 403).

§ 64

Такім чынам, кожнае арганічнае цела жывога ёсць свайго роду боская машына, або натуральны аўтамат, які бясконца пераўзыходзіць усе штучныя аўтаматы. Бо машына, створаная чалавечым мастацтвам, не з'яўляецца машынай у кожнай сваёй частцы. Напрыклад: зуб латуннага кола мае часткі або фрагменты, якія больш не з'яўляюцца чымсьці штучным і не маюць нічога, што паказвала б на машыну ў дачыненні да прызначэння, для якога было прызначана кола. Але машыны прыроды, гэта значыць жывыя целы, з'яўляюцца машынамі нават у сваіх найменшых частках, да бясконцасці. Вось у чым розніца паміж Прыродай і мастацтвам, гэта значыць паміж Боскім мастацтвам і нашым (§ 134, 146, 194, 483).

§ 65

І стваральнік прыроды змог ажыццявіць гэтае боскае і бясконца цудоўнае майстэрства, таму што кожная частка матэрыі не толькі падзельная да бясконцасці, як прызнавалі старажытныя, але і фактычна падзеленая бясконца, кожная частка на часткі, з якіх кожная мае нейкі ўласны рух, інакш было б немагчыма, каб кожная частка матэрыі магла

выразіць увесь сусвет (Прэлім. [Разм. аб адпаведн.], § 70. Тэад., §195).

§ 66

З чаго відаць, што існуе свет стварэнняў, жывых істот, жывёл, энтэлехій, душ у найменшай частцы матэрыі.

§ 67

Кожную частку матэрыі можна ўявіць як сад, поўны раслін, і як сажалку, поўную рыб. Але кожная галінка расліны, кожны член жывёлы, кожная кропля яго вадкасцей таксама з'яўляецца такім садам або такой сажалкай.

§ 68

І хоць зямля і паветра паміж раслінамі саду, або вада паміж рыбамі сажалкі, не з'яўляюцца ні раслінай, ні рыбай; яны ўсё ж утрымліваюць іх, але часцей за ўсё такой тонкасці, што мы не можам іх успрыняць.

§ 69

Такім чынам, няма нічога некультываванага, бясплоднага, мёртвага ва ўсім сусвеце, няма хаосу, няма блытаніны, акрамя як па выглядзе; прыкладна як гэта выглядала б у сажалцы з адлегласці, з якой можна было б убачыць блытаны

рух і, так бы мовіць, капашэнне рыб у сажалцы, не адрозніваючы саміх рыб.

§ 70

З гэтага відаць, што кожнае жывое цела мае дамінуючую энтэлекію, якая з'яўляецца душой у жывёлы; але члены гэтага жывога цела поўныя іншых жывых істот, раслін, жывёл, кожная з якіх мае сваю энтэлекію або сваю дамінуючую душу.

§ 71

Але не трэба ўяўляць разам з некаторымі, якія няправільна зразумелі маю думку, што кожная душа мае масу або частку матэрыі, уласціваю ці прызначаную ёй назаўсёды, і што яна, такім чынам, валодае іншымі ніжэйшымі жывымі істотамі, заўсёды прызначанымі для яе службы. Бо ўсе целы знаходзяцца ў пастаянным патоку як рэкі; і часткі ўваходзяць і выходзяць з іх бесперапынна.

§ 72

Такім чынам, душа змяняе цела толькі паступова і па ступенях, так што яна ніколі не пазбаўляецца адразу ўсіх сваіх органаў; і часта адбываецца метамарфоза ў жывёл, але ніколі метэмпсіхоз ці перасяленне Душ: няма таксама цалкам

адасобленых Душ, ні геніяў без цела. Толькі Бог цалкам адасоблены ад яго.

§ 73

Менавіта таму ніколі не бывае ні поўнага нараджэння, ні дасканалай смерці у строгім сэнсе, якая заключаецца ў аддзяленні душы. І тое, што мы называем *Нараджэннямі*, з'яўляецца развіццём і ростам; як тое, што мы называем *смерцю*, з'яўляецца згортваннем і змяншэннем.

§ 74

Філософы былі вельмі збянтэжаны наконт паходжання формаў, энтэлехій або Душ; але сёння, калі заўважылі, дзякуючы дакладным даследаванням раслін, насякомых і жывёл, што арганічныя целы прыроды ніколі не ўтвараюцца з хаосу ці гніення; але заўсёды з насення, у якім, несумненна, была нейкая *перадфармацыя*; вырашылі, што не толькі арганічнае цела было там ужо да зачацця, але таксама душа ў гэтым целе, і, адным словам, сама жывёла; і што праз зачацце гэтая жывёла была толькі падрыхтавана да вялікай трансфармацыі, каб стаць жывёлай іншага віду.

§ 75

Жывёлы, некаторыя з якіх узвышаюцца да ўзроўню найбуйнейшых жывёл праз зачацце, могуць быць названы

сперматычнымі; але тыя з іх, якія застаюцца ў сваім відзе, гэта значыць большасць, нараджаюцца, размнажаюцца і знішчаюцца як вялікія жывёлы, і толькі невялікая колькасць выбраных пераходзіць на большую сцэну.

§ 76

Але гэта была толькі палова праўды: таму я вырашыў, што калі жывёла ніколі не пачынаецца натуральна, яна таксама не заканчваецца натуральна; і што не толькі не будзе нараджэння, але таксама не будзе поўнага знішчэння, ні смерці ў строгім сэнсе. І гэтыя разважанні, зробленыя а posteriori і выведзеныя з вопыту, дасканала ўзгадняюцца з маімі прынцыпамі, выведзенымі а priori, як паказана вышэй.

§ 77

Такім чынам, можна сказаць, што не толькі душа (люстэрка незнішчальнага сусвету) незнішчальная, але і сама жывёла, хоць яе машына часта часткова гіне і скідвае або прымае арганічныя абалонкі.

§ 78

Гэтыя прынцыпы далі мне магчымасць натуральна растлумачыць еднасць або адпаведнасць души і арганічнага цела. Душа кіруецца сваімі законамі, а цела – сваімі; і яны сустракаюцца дзякуючы прадвызначанай гармоніі паміж

усімі субстанцыямі, паколькі ўсе яны з'яўляюцца адлюстраваннямі аднаго і таго ж сусвету.

§ 79

Душы дзейнічаюць паводле законаў канчатковых прычын праз імкненні, мэты і сродкі. Целы дзейнічаюць паводле законаў дзейсных прычын або рухаў. І абодва царствы – царства дзейсных прычын і царства канчатковых прычын – знаходзяцца ў гармоніі паміж сабой.

§ 80

Дэкарт прызнаў, што душы не могуць надаваць сілу цэлам, бо ў матэрыі заўсёды захоўваецца адна і тая ж колькасць сілы. Аднак ён лічыў, што душа можа змяняць кірунак целаў. Але гэта таму, што ў яго час не ведалі закону прыроды, які таксама прадугледжвае захаванне агульнага кірунку ў матэрыі. Калі б ён гэта заўважыў, ён бы прыйшоў да маёй Сістэмы прадвызначанай гармоніі.

§ 81

Гэтая Сістэма робіць так, што целы дзейнічаюць так, як быццам (што немагчыма) не існуе душ; а Душы дзейнічаюць так, як быццам не існуе целаў; і абодва дзейнічаюць так, як быццам адно ўплывае на другое.

§ 82

Што тычыцца Духаў або Разумных Душ, хоць я лічу, што ў аснове ўсіх жывых істот і жывёл ёсць адно і тое ж (а менавіта, што жывёла і душа пачынаюцца толькі разам са светам і не заканчваюцца, як і свет), усё ж ёсць нешта асаблівае ў Разумных Жывёлах: іх маленькія Сперматычныя Жывёлы, пакуль яны з'яўляюцца толькі імі, маюць толькі звычайныя або адчувальныя душы; але як толькі тыя, што абраныя, так бы мовіць, дасягаюць праз сапраўднае зачацце чалавечай прыроды, іх адчувальныя душы ўзвышаюцца да ўзроўню розуму і да прывілеяў Духаў.

§ 83

Сярод іншых адрозненняў паміж звычайнымі Душамі і Духамі, частку якіх я ўжо адзначыў, ёсць яшчэ і такое: душы ўвогуле з'яўляюцца жывымі люстэркамі або вобразамі сусвету стварэнняў; але духі з'яўляюцца яшчэ і вобразамі самой Боскасці, або самога стваральніка прыроды: здольныя спазнаць сістэму сусвету і пераймаць нешта з яе праз архітэктанічныя ўзоры; кожны дух з'яўляецца як бы маленькай боскасцю ў сваёй галіне.

§ 84

Менавіта гэта робіць Духі здольнымі ўступаць у своеасаблівае Таварыства з Богам, і Ён для іх з'яўляецца не

толькі тым, кім вынаходнік з'яўляецца для сваёй Машыны (як Бог адносіцца да іншых стварэнняў), але і тым, кім Князь з'яўляецца для сваіх падданных, і нават бацька для сваіх дзяцей.

§ 85

Адсюль лёгка зрабіць выснову, што сукупнасць усіх Духаў павінна складаць Горад Божы, гэта значыць самую дасканалую Дзяржаву, якая магчымая пад кіраўніцтвам самага дасканалага з Манархаў.

§ 86

Гэты Горад Божы, гэтая сапраўды ўніверсальная Манархія з'яўляецца Маральным Светам у Натуральным свеце, і гэта самае ўзвышанае і боскае ў творах Божых: і менавіта ў ім сапраўды заключаецца слава Божая, бо яе б не было, калі б яго веліч і дабрыва не былі б вядомыя і не выклікалі б захапленне ў духаў. Менавіта ў дачыненні да гэтага боскага Горада Ён уласна валодае Дабрынёй, у той час як Яго мудрасць і моц праяўляюцца паўсюль.

§ 87

Паколькі мы ўсталявалі вышэй дасканалую Гармонію паміж двума прыроднымі Царствамі, адным з Дзейных прычын, другім з Канчатковых, мы павінны заўважыць тут яшчэ адну

гармонію паміж Фізічным царствам Прыроды і Маральным царствам Ласкі, гэта значыць, паміж Богам, разгледаным як Архітэктар Машыны сусвету, і Богам, разгледаным як Манарх Боскага горада Духаў (§ 62, 74, 118, 248, 112, 130, 247).

§ 88

Гэтая Гармонія робіць так, што рэчы вядуць да Ласкі праз самі шляхі Прыроды, і што гэты свет, напрыклад, павінен быць разбураны і адноўлены натуральнымі шляхамі ў тыя моманты, калі гэтага патрабуе кіраванне Духаў; для пакарання адных і ўзнагароды іншых (§ 18 і наст., 110, 244–245, 340).

§ 89

Можна таксама сказаць, што Бог як Архітэктар ва ўсім задавальняе Бога як заканадаўцу; і што такім чынам грахі павінны несці сваё пакаранне з сабой па парадку прыроды і ў сілу самой механічнай структуры рэчаў; і што гэтак жа добрыя ўчынкі прыцягнуць свае ўзнагароды механічнымі шляхамі ў дачыненні да целаў; хоць гэта не можа і не павінна адбывацца заўсёды адразу.

§ 90

Нарэшце, пад гэтым дасканалым кіраваннем не будзе ніводнага добрага ўчынку без узнагароды, ніводнага

дрэннага без пакарання: і ўсё павінна паслужыць на карысць добрым; гэта значыць тым, хто не з'яўляецца незадаволеным у гэтай вялікай Дзяржаве, хто давярае Провіду, выканаўшы свой абавязак, і хто любіць і пераймае, як належыць, Стваральніка ўсяго добрага, знаходзячы задавальненне ў разглядзе яго дасканаласцяў згодна з прыродай чыстай любові сапраўднай, якая прымушае знаходзіць задавальненне ў шчасці таго, каго любіш. Менавіта гэта прымушае мудрых і дабрадзейных людзей працаваць над усім, што здаецца адпаведным меркаванай боскай волі, або папярэдняя; і задавальняцца тым не менш тым, што Бог робіць адбывацца фактычна праз сваю тайную волю, паслядоўную і рашаючую; прызнаючы, што калі б мы маглі дастаткова зразумець парадак сусвету, мы б знайшлі, што ён перавышае ўсе жаданні самых мудрых, і што немагчыма зрабіць яго лепшым, чым ён ёсць; не толькі для цэлага ўвогуле, але і для нас саміх у прыватнасці, калі мы прывязаны, як належыць, да Стваральніка ўсяго, не толькі як да Архітэктара і дзейснай прычыны нашага быцця, але і як да нашага Гаспадара і канчатковай прычыны, якая павінна быць мэтай усёй нашай волі і можа адзіная зрабіць наша шчасце (Прадм. *, 4 а b¹⁴. § 278. Прадм. *, 4 b¹⁵).

КАНЕЦ

¹⁴ Выд. Эрдм., с. 469.

¹⁵ Выд. Эрдм., с. 469 b.

CosmicPhilosophy.org

<https://by.cosmicphilosophy.org/>

Надрукавана 22 лістапада 2025 г.

Іншыя праекты:

- ▶ [GMODebate.org](https://gmodebate.org/): Праект, які даследуе філасофскія асновы еўгенікі, сцыентызму, руху "эмансіпацыя-навукі-ад-філасофіі", "антынавуковага нарратыву" і сучасных формаў навуковай інквізіцыі.